UNIVERSAL JOURNAL OF MEDICAL AND NATURAL SCIENCES
ISSN 2992-8826
https://sr-journals.org/index.php/UJMANS

FARZANDLAR TARBIYASINING MUHITGA BOG‘LIQLIGI

Qudratova Malohat Shohimardonovna
Usmanova Osiyo
EMU University o’qituvchisi [1]
EMU University farmatsiya 101-guruh talabasi[2]
e-mail: malohatqudratova@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada farzandlar tarbiyasining muhitga bog‘liqligi pedagogik, psixologik va ijtimoiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Bola shaxsining shakllanishida irsiyat, ta’lim va tarbiya bilan bir qatorda muhit ham muhim omil hisoblanadi. Oila, mahalla, maktab, tengdoshlar guruhi, ommaviy axborot vositalari va raqamli texnologiyalar farzand dunyoqarashi, axloqiy qarashlari, xulq-atvori hamda ijtimoiy faolligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Maqolada tarbiyaviy muhitning mazmuni, uning ijobiy va salbiy ko‘rinishlari, oilaviy muhitning bola kamolotidagi o‘rni, maktab va mahalla hamkorligi, shuningdek, zamonaviy axborot muhitining farzand tarbiyasiga ta’siri yoritiladi. Tahlillar asosida farzand tarbiyasida sog‘lom ijtimoiy-ma’naviy muhit yaratish, ota-ona, pedagog va jamoatchilik mas’uliyatini kuchaytirish zarurligi asoslanadi.

Kalit so‘zlar: farzand tarbiyasi, muhit, oila, mahalla, maktab, ijtimoiy muhit, axloqiy tarbiya, shaxs kamoloti, raqamli muhit, ma’naviy tarbiya.

Аннотация. В данной статье анализируется зависимость воспитания детей от окружающей среды с педагогической, психологической и социальной точек зрения. Наряду с наследственностью, образованием и воспитанием важным фактором формирования личности ребенка является среда. Семья, махалля, школа, группа сверстников, средства массовой информации и цифровые технологии непосредственно влияют на мировоззрение, нравственные представления, поведение и социальную активность ребенка. В статье рассматриваются сущность воспитательной среды, ее положительные и отрицательные проявления, роль семейной среды в развитии ребенка, сотрудничество школы и махалли, а также влияние современной информационной среды на воспитание детей. На основе анализа обосновывается необходимость создания здоровой социально-духовной среды и усиления ответственности родителей, педагогов и общественности в воспитании подрастающего поколения.

Ключевые слова: воспитание детей, среда, семья, махалля, школа, социальная среда, нравственное воспитание, развитие личности, цифровая среда, духовное воспитание.

Abstract. This article analyzes the dependence of child upbringing on the environment from pedagogical, psychological and social perspectives. Along with heredity, education and upbringing, the environment is one of the key factors in the formation of a child’s personality. Family, neighborhood, school, peer groups, mass media and digital technologies directly influence children’s worldview, moral values, behavior and social activity. The article discusses the essence of the educational environment, its positive and negative forms, the role of the family environment in child development, cooperation between school and community, and the impact of the modern digital environment on upbringing. Based on the analysis, the article substantiates the need to create a healthy socio-spiritual environment and strengthen the responsibility of parents, teachers and the wider community in raising children.

Keywords: child upbringing, environment, family, community, school, social environment, moral education, personality development, digital environment, spiritual education.

Kirish

Farzand tarbiyasi har bir jamiyatning kelajagi bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan eng muhim masalalardan biridir. Chunki bugungi farzand ertangi fuqaro, mutaxassis, ota-ona va jamiyat a’zosi hisoblanadi. Uning qanday inson bo‘lib voyaga yetishi faqat tug‘ma qobiliyat yoki maktab ta’limi bilan belgilanmaydi. Bola yashayotgan muhit, u har kuni ko‘rayotgan munosabatlar, eshitayotgan so‘zlar, kuzatayotgan xatti-harakatlar va atrofidagi ijtimoiy qadriyatlar uning shaxs sifatida shakllanishiga kuchli ta’sir ko‘rsatadi.

Muhit bola tarbiyasida ko‘rinmas, ammo nihoyatda kuchli omildir. Bola ko‘pincha kattalarning aytgan gapidan ko‘ra ularning amaliy xatti-harakatidan ko‘proq ta’sirlanadi. Oilada mehr, hurmat, halollik, kitobxonlik, mehnatsevarlik va tartib mavjud bo‘lsa, bola shu qadriyatlarga mos ravishda shakllanadi. Aksincha, oilada befarqlik, qo‘pollik, yolg‘on, nizolar, loqaydlik va mas’uliyatsizlik ustun bo‘lsa, bunday muhit bola ruhiyatiga salbiy ta’sir qiladi.

Tarbiyaning muhitga bog‘liqligi masalasi bugungi kunda yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Chunki zamonaviy farzand faqat oilada yoki maktabda emas, balki internet, ijtimoiy tarmoqlar, ommaviy madaniyat, tengdoshlar guruhi va turli axborot oqimlari ta’sirida ham tarbiyalanmoqda. Demak, tarbiya jarayonini faqat ota-ona yoki maktab zimmasiga yuklash yetarli emas. Bola atrofidagi barcha ijtimoiy omillar bir butun tarbiyaviy muhitni tashkil qiladi.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi farzandlar tarbiyasining muhitga bog‘liqligini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish, oilaviy, maktab, mahalla va raqamli muhitning bola shaxsiga ta’sirini yoritish hamda sog‘lom tarbiyaviy muhit yaratish bo‘yicha asosiy xulosalarni ishlab chiqishdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Pedagogika va psixologiya fanlarida bola shaxsining shakllanishiga ta’sir etuvchi omillar odatda uch asosiy guruhga ajratiladi: irsiyat, muhit va tarbiya. Irsiyat bolaning biologik imkoniyatlari va individual xususiyatlarini belgilasa, muhit uning ijtimoiy tajribasi, xulq-atvori, dunyoqarashi va qadriyatlar tizimining shakllanishiga ta’sir qiladi. Tarbiya esa ushbu jarayonni ongli ravishda yo‘naltiruvchi pedagogik faoliyat hisoblanadi.

Pedagogik adabiyotlarda oila bolaning birinchi tarbiya maktabi sifatida baholanadi. Bola ilk bor mehr, hurmat, mas’uliyat, odob, intizom, mehnat va muloqot madaniyatini oilada o‘rganadi. Shu sababli oilaviy muhit bolaning keyingi ijtimoiy hayotiga kuchli asos yaratadi. Oiladagi sog‘lom munosabatlar bola ruhiyatida xavfsizlik, ishonch va barqarorlik hissini shakllantiradi.

Psixologik tadqiqotlarda esa bolaning shaxsiy rivojlanishi atrof-muhit bilan o‘zaro ta’sirda yuz berishi ta’kidlanadi. Bola o‘zini atrofdagi odamlar munosabati orqali anglaydi. Agar bola rag‘bat, mehr va tushunish muhitida ulg‘aysa, unda o‘ziga ishonch, tashabbuskorlik va ijobiy ijtimoiy faollik kuchayadi. Doimiy tanqid, befarqlik yoki zo‘ravonlik muhitida ulg‘aygan bolada esa qo‘rquv, tajovuzkorlik, ishonchsizlik yoki ijtimoiy chekinish holatlari paydo bo‘lishi mumkin.

Sotsiologik yondashuvlarda mahalla, maktab, tengdoshlar guruhi va ommaviy axborot vositalari bolaning ijtimoiylashuv jarayonidagi asosiy institutlar sifatida qaraladi. Bola jamiyat qoidalari, madaniy me’yorlar, axloqiy talablar va ijtimoiy rollarni aynan shu institutlar orqali o‘zlashtiradi. Shu sababli tarbiya muhitini faqat oila doirasida emas, balki keng ijtimoiy tizim sifatida ko‘rish zarur.

Zamonaviy ilmiy qarashlarda raqamli muhitning tarbiyaviy ta’siriga ham alohida e’tibor qaratilmoqda. Internet va ijtimoiy tarmoqlar farzandlar uchun bilim olish, muloqot qilish va ijodiy rivojlanish imkoniyatini yaratadi. Biroq nazoratsiz axborot oqimi, zararli kontent, vaqtni behuda sarflash va virtual qaramlik kabi xavflar ham mavjud. Demak, bugungi tarbiya jarayonida raqamli madaniyatni shakllantirish ham muhim vazifalardan biridir.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur maqola nazariy tahlil, qiyosiy yondashuv, umumlashtirish va tizimlashtirish metodlari asosida tayyorlandi. Farzand tarbiyasiga ta’sir qiluvchi muhit omillari pedagogik, psixologik va ijtimoiy jihatdan ko‘rib chiqildi. Oilaviy muhit, maktab muhiti, mahalla, tengdoshlar guruhi va raqamli axborot makoni alohida tarbiyaviy omillar sifatida tahlil qilindi.

Metodologik jihatdan maqola uch tayanch g‘oyaga asoslanadi. Birinchisi, bola tarbiyasi yakka omil natijasi emas, balki ko‘p omilli ijtimoiy-pedagogik jarayondir. Ikkinchisi, muhit bolaning xulqi va dunyoqarashiga bevosita va bilvosita ta’sir ko‘rsatadi. Uchinchisi, sog‘lom tarbiyaviy muhit tasodifan shakllanmaydi, balki ota-ona, maktab, mahalla va jamiyatning ongli hamkorligi orqali yaratiladi.

Tadqiqot jarayonida asosiy e’tibor quyidagi savollarga qaratildi: farzand tarbiyasida muhit qanday rol o‘ynaydi; oilaviy muhit bola shaxsiga qanday ta’sir qiladi; maktab va mahalla tarbiya jarayonida qanday vazifani bajaradi; zamonaviy raqamli muhitning imkoniyat va xavflari nimalardan iborat; sog‘lom tarbiyaviy muhitni shakllantirish uchun qanday shartlar zarur?

Asosiy qism

1. Tarbiyaviy muhit tushunchasi va uning mazmuni

Tarbiyaviy muhit — bu bolaning shaxsiy rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatuvchi ijtimoiy, ma’naviy, psixologik va madaniy sharoitlar majmuasidir. Unga oila a’zolarining munosabati, ota-onaning hayot tarzi, maktabdagi pedagogik jarayon, mahalla muhiti, tengdoshlar ta’siri, ommaviy axborot vositalari va raqamli texnologiyalar kiradi.

Muhit tarbiyada ikki xil vazifani bajaradi. Birinchidan, u bolaga ijobiy namuna beradi. Ikkinchidan, u salbiy xatti-harakatlarni ham bola ongiga singdirishi mumkin. Masalan, farzand halol mehnat, kitobxonlik, kattalarga hurmat, tartib-intizom, mehr-oqibat muhitida ulg‘aysa, unda ijobiy fazilatlar shakllanishi osonlashadi. Aksincha, doimiy janjal, befarqlik, yolg‘on, zo‘ravonlik yoki loqaydlik muhitida ulg‘aygan bolada salbiy xulq ko‘rinishlari paydo bo‘lish xavfi ortadi.

Tarbiyaviy muhitning eng muhim xususiyati shundaki, u bolaga doimiy ta’sir qiladi. Maktabdagi dars bir necha soat davom etishi mumkin, lekin muhit bola bilan doim birga bo‘ladi. Shuning uchun tarbiyada muhitni e’tiborsiz qoldirish jiddiy xatodir.

2. Oilaviy muhitning farzand tarbiyasidagi o‘rni

Oila farzand tarbiyasining birinchi va eng kuchli muhitidir. Bola dunyoni avvalo oila orqali taniydi. U odamlar bilan qanday gaplashishni, kattalarga qanday munosabatda bo‘lishni, mehnatga qanday qarashni, nizolarni qanday hal qilishni oiladan o‘rganadi.

Sog‘lom oilaviy muhitda mehr, hurmat, adolat, intizom va mas’uliyat uyg‘un bo‘ladi. Bunday oilada farzand o‘zini xavfsiz his qiladi, fikrini erkin ayta oladi, xatosini tushunib tuzatishga o‘rganadi. Ota-onaning bir-biriga hurmati bolada oilaviy qadriyatlarga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi.

Nosog‘lom oilaviy muhit esa farzand tarbiyasida jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. Doimiy janjal, ota-onaning bir-birini kamsitishi, bolaga e’tiborsizlik, haddan tashqari qattiqqo‘llik yoki haddan tashqari erkalatish bola xarakteriga salbiy ta’sir qiladi. Bunday muhitda ulg‘aygan farzandda qo‘rquv, agressiya, yolg‘onchilik, ishonchsizlik yoki mas’uliyatsizlik paydo bo‘lishi mumkin.

Eng muhim masala shuki, ota-ona farzandga faqat nasihat bilan emas, shaxsiy namuna bilan tarbiya beradi. Agar ota-ona halol, mehnatsevar, kitobxon, sabrli va mas’uliyatli bo‘lsa, bola buni tabiiy hayot me’yori sifatida qabul qiladi.

3. Maktab muhiti va pedagogik ta’sir

Maktab bolaning ijtimoiylashuvida muhim bosqich hisoblanadi. Maktabda bola bilim olish bilan birga, jamoada yashash, o‘z fikrini ifodalash, boshqalarni hurmat qilish, intizomga rioya qilish va mas’uliyatni his qilishni o‘rganadi. Shu sababli maktab muhiti faqat ta’lim emas, balki tarbiya maskani hamdir.

Sog‘lom maktab muhitida o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida hurmat, ishonch va adolatli munosabat bo‘lishi kerak. O‘qituvchining har bir o‘quvchiga e’tibor bilan qarashi, uni kamsitmasligi, qobiliyatini rag‘batlantirishi bola rivojiga ijobiy ta’sir qiladi.

Agar maktabda adolatsizlik, befarqlik, qo‘pollik yoki faqat bahoga asoslangan yondashuv kuchli bo‘lsa, bu o‘quvchining ta’limga va jamiyatga munosabatini pasaytirishi mumkin. Shuning uchun maktabda tarbiyaviy muhit yaratish o‘quv dasturi bilan cheklanmasligi kerak. Sinfdagi

psixologik iqlim, o‘qituvchining nutqi, dars uslubi, baholash madaniyati va o‘quvchilar o‘rtasidagi munosabatlar ham tarbiyaning bir qismi hisoblanadi.

4. Mahalla va jamoatchilik muhitining ta’siri

O‘zbek jamiyatida mahalla farzand tarbiyasida muhim ijtimoiy institut hisoblanadi. Mahalla bolaga jamiyatdagi munosabatlar, kattalarga hurmat, qo‘shnichilik, mehr-oqibat, jamoaviylik va ijtimoiy mas’uliyatni o‘rgatadi.

Mahalla muhitining tarbiyaviy kuchi shundaki, bola o‘zini faqat oilaning emas, balki kengroq jamoaning a’zosi sifatida his qiladi. To‘y, hashar, marosimlar, bayramlar, sport tadbirlari, madaniy uchrashuvlar farzandning ijtimoiy faolligini oshiradi. Biroq mahalla muhiti ham har doim avtomatik ravishda ijobiy bo‘lavermaydi. Agar mahallada befarqlik, yoshlar nazoratsizligi, salbiy guruhlar ta’siri yoki nosog‘lom ijtimoiy odatlar mavjud bo‘lsa, bu farzand tarbiyasiga zarar yetkazishi mumkin.

Shu sababli mahalla tarbiyada faqat kuzatuvchi emas, faol hamkor bo‘lishi kerak. Oila, maktab va mahalla o‘rtasida uzviy hamkorlik yo‘lga qo‘yilsa, farzand tarbiyasidagi muammolar erta aniqlanadi va ularni bartaraf etish osonlashadi.

5. Tengdoshlar guruhi va ijtimoiy moslashuv

Farzand ulg‘aygan sari tengdoshlar ta’siri kuchayadi. Ayniqsa, o‘smirlik davrida bola ko‘pincha do‘stlari fikriga katta ahamiyat beradi. Bu tabiiy jarayon, chunki o‘smir o‘zini mustaqil shaxs sifatida anglay boshlaydi va jamoadagi o‘rnini izlaydi.

Tengdoshlar guruhi ijobiy bo‘lsa, bola bilimga, sportga, ijodga, intizomga va foydali faoliyatga qiziqadi. Salbiy guruh esa dangasalik, qo‘pollik, zararli odatlar, darsga befarqlik yoki tajovuzkor xatti-harakatlarga olib kelishi mumkin.

Bu yerda ota-ona va pedagoglarning vazifasi bolani do‘st tanlashda qo‘rqitish emas, balki ongli tanlov qilishga o‘rgatishdir. Farzandga “u bilan yurmasang bo‘ldi” deyish yetarli emas. Unga nima uchun ayrim muhit xavfli, qanday do‘st haqiqiy do‘st bo‘lishi, o‘z fikrini himoya qilish va zararli ta’sirdan chiqib ketish yo‘llarini tushuntirish kerak.

6. Raqamli muhit va zamonaviy tarbiya muammolari

Bugungi kunda farzandlar tarbiyasiga eng kuchli ta’sir qilayotgan omillardan biri raqamli muhitdir. Internet, ijtimoiy tarmoqlar, mobil telefonlar, videolar, o‘yinlar va turli platformalar bola ongiga doimiy axborot oqimini olib kiradi.

Raqamli muhitning ijobiy tomoni shundaki, u bolaga bilim olish, til o‘rganish, ijod qilish, dunyoqarashni kengaytirish va foydali axborotga ega bo‘lish imkonini beradi. Biroq nazoratsiz foydalanish jiddiy xavf tug‘diradi. Zararli kontent, virtual qaramlik, vaqtni behuda sarflash, yolg‘on axborot, agressiv videolar va ijtimoiy tarmoqlardagi salbiy taqqoslashlar farzand ruhiyatiga ta’sir qilishi mumkin.

Bu muammoni faqat telefonni olib qo‘yish bilan hal qilib bo‘lmaydi. Bunday yondashuv ko‘pincha vaqtinchalik natija beradi. To‘g‘ri yo‘l — bolada raqamli madaniyatni shakllantirishdir. Ya’ni farzand internetdan nima maqsadda foydalanayotganini tushunishi, foydali va zararli axborotni ajrata olishi, vaqtini nazorat qilishi va virtual hayot real hayot o‘rnini bosa olmasligini anglashi kerak.

7. Sog‘lom tarbiyaviy muhit yaratish shartlari

Farzand tarbiyasida sog‘lom muhit yaratish uchun bir nechta muhim shartlar zarur. Birinchidan, oilada mehr va intizom muvozanati bo‘lishi kerak. Faqat mehr bo‘lib, talab bo‘lmasa, bola mas’uliyatsiz bo‘lib qolishi mumkin. Faqat talab bo‘lib, mehr bo‘lmasa, bola qo‘rqoq yoki tajovuzkor bo‘lib shakllanishi mumkin.

Ikkinchidan, ota-ona farzand bilan doimiy muloqotda bo‘lishi zarur. Muloqotsiz tarbiya zaif bo‘ladi. Farzand o‘z fikrini ayta olmasa, muammolarini yashira boshlaydi. Bu esa salbiy muhit ta’sirini kuchaytiradi.

Uchinchidan, maktab, oila va mahalla hamkorligi yo‘lga qo‘yilishi kerak. Tarbiya faqat maktabning yoki faqat oilaning vazifasi emas. Farzand turli muhitlarda yashaydi, shuning uchun tarbiyaviy ta’sir ham uyg‘un bo‘lishi lozim.

To‘rtinchidan, ota-ona farzandga shaxsiy namuna bo‘lishi kerak. Bola uchun eng kuchli tarbiya — ko‘rgan tarbiyasidir. Uyda kitob o‘qilmasa, bolani kitobxon qilish qiyin. Uyda qo‘pol muomala bo‘lsa, boladan muloyimlik kutish qiyin. Uyda mas’uliyat bo‘lmasa, bolada mas’uliyat shakllanishi qiyin.

Muhokama

Farzand tarbiyasining muhitga bog‘liqligi masalasi shuni ko‘rsatadiki, bola hech qachon bo‘sh makonda tarbiyalanmaydi. U doimo ma’lum ijtimoiy, oilaviy, ma’naviy va axborot muhiti ichida shakllanadi. Shuning uchun tarbiya haqida gapirganda faqat nasihat, dars yoki jazoni emas, balki bola yashayotgan umumiy muhitni ham tahlil qilish kerak.

Eng katta xato — tarbiyadagi muammolarni faqat bolaning o‘zidan qidirishdir. Agar bola qo‘pol, befarq, yolg‘onchi yoki mas’uliyatsiz bo‘lib borayotgan bo‘lsa, avvalo uning atrofidagi muhitni tekshirish kerak. Uyda qanday munosabat bor? Maktabda unga qanday qaraladi? Do‘stlari kim? Internetda nimalarni ko‘ryapti? Bo‘sh vaqtini qanday o‘tkazyapti? Shu savollarga javob topilmasdan turib, tarbiyaviy muammoni to‘liq hal qilib bo‘lmaydi.

Shu bilan birga, muhitning ta’sirini mutlaq deb ham bo‘lmaydi. Bola faqat muhit mahsuli emas. Unda individual qobiliyat, iroda, ongli tanlov va shaxsiy faollik ham mavjud. Lekin sog‘lom muhit bu ijobiy imkoniyatlarni rivojlantiradi, nosog‘lom muhit esa ularni susaytiradi yoki noto‘g‘ri yo‘nalishga burib yuboradi.

Demak, farzand tarbiyasida asosiy vazifa — bolani faqat nazorat qilish emas, balki uni sog‘lom muhit bilan o‘rab olishdir. Bu muhitda mehr, talab, adolat, bilim, mehnat, milliy qadriyat, zamonaviy tafakkur va axborot madaniyati uyg‘un bo‘lishi kerak.

Xulosa

Farzandlar tarbiyasining muhitga bog‘liqligi pedagogik va ijtimoiy jihatdan muhim masaladir. Bola shaxsining shakllanishida oila, maktab, mahalla, tengdoshlar guruhi va raqamli axborot muhiti bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Sog‘lom muhit farzandda ijobiy fazilatlar — halollik, mehnatsevarlik, mas’uliyat, odob, vatanparvarlik va o‘ziga ishonchni shakllantiradi. Nosog‘lom muhit esa befarqlik, tajovuzkorlik, mas’uliyatsizlik, yolg‘onchilik va salbiy odatlarga moyillikni kuchaytirishi mumkin.

Maqola asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin: farzand tarbiyasi ko‘p omilli jarayon bo‘lib, unda muhit hal qiluvchi ahamiyatga ega; oilaviy muhit bola shaxsining dastlabki va eng kuchli tarbiya manbai hisoblanadi; maktab muhiti bolaning bilim olishi bilan birga, ijtimoiy va axloqiy shakllanishiga ham ta’sir qiladi; mahalla va jamoatchilik farzand tarbiyasida faol hamkor bo‘lishi zarur; tengdoshlar guruhi, ayniqsa o‘smirlik davrida, bola xulqiga kuchli ta’sir ko‘rsatadi; raqamli muhit imkoniyat bilan birga xavf ham tug‘diradi, shuning uchun bolalarda raqamli madaniyatni shakllantirish zarur.

Shunday qilib, farzand tarbiyasini samarali tashkil etish uchun faqat nasihat yoki nazorat yetarli emas. Bola yashayotgan muhitni tarbiyaviy jihatdan sog‘lomlashtirish, unda mehr, intizom, adolat, bilim va ma’naviyat uyg‘unligini ta’minlash zarur. Ana shundagina farzand barkamol, mas’uliyatli va jamiyatga foydali inson bo‘lib voyaga yetadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. — Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
3. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. — Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
4. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. — Toshkent, 2020.
5. O‘zbekiston Respublikasi “Oila kodeksi”. — Toshkent: Adolat, 2022.
6. Abdullayeva Sh. Pedagogika. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
7. G‘oziyev E. Umumiy psixologiya. — Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
8. Musurmonova O. Oila ma’naviyati va milliy tarbiya. — Toshkent: Fan, 2016.
9. Xolmatova M. Oilaviy munosabatlar madaniyati. — Toshkent: Ma’naviyat, 2017.
10. To‘raqulov X. Ma’naviy tarbiya asoslari. — Toshkent: Istiqlol, 2020.